

МОЛОДІЖНИЙ РИНОК ПРАЦІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджуються стан, проблеми та перспективи розвитку молодіжного ринку праці. Аналізуються причини виникнення молодіжного безробіття на національному ринку праці, а також проблеми молодіжного безробіття, які обумовлені особливостями соціального стану і трудової поведінки молодих людей. Досліджуються якості робочих місць, яка пропонується роботодавцями для працевлаштування молоді. Розглядається ряд проблем функціонування ринку праці молоді пов'язаний з наявністю певних категорій молодих людей. Наголошується про необхідність вдосконалення державної політики працевлаштування молоді в національній економіці України для підвищення її конкурентоспроможності. Представлено необхідні напрями сприяння зайнятості молоді з боку урядів, роботодавців та профспілок. Пропонується вивчати досвід європейських країн, де навчання за робітничими професіями добре організовано, а рівень безробіття серед молоді найнижчий в Європі.

Ключові слова: ринок праці молоді, зайнятість населення, безробіття серед молоді, соціально вразливі категорії громадян.

Исследуются состояние, проблемы и перспективы развития молодежного рынка труда. Анализируются причины возникновения молодежной безработицы на национальном рынке труда, а также проблемы молодежной безработицы, которые обусловлены особенностями социального положения и трудового поведения молодых людей. Исследуется качество рабочих мест, которые предлагаются работодателями для трудоустройства молодежи. Рассматривается ряд проблем функционирования рынка труда молодежи, связанных с наличием определенных категорий молодых людей. Отмечается необходимость совершенствования государственной политики трудоустройства молодежи в национальной экономике Украины для повышения ее конкурентоспособности. Представлены необходимые направления содействия занятости молодежи со стороны правительств, работодателей и профсоюзов. Предлагается изучать опыт европейских стран, где обучение рабочим профессиям хорошо организовано, а уровень безработицы среди молодежи низкий в Европе.

Ключевые слова: рынок труда молодежи, занятости населения, безработицы среди молодежи, социально уязвимые категории граждан.

The youth employment market status, problems and development prospects are researched. Reasons for emerging youth unemployment on the national labour

market as well as youth unemployment in general, determined by labour behavioural patterns and social status peculiarities typical for the youth are analyzed. The study focuses on the quality of working positions that are available for the youth. Certain problems of labour market for the youth functionality in relation with stratification of the younger members of the society is discussed. Need to enhance state policy in relation to youth employment in order to boost competitiveness of the Ukrainian economy is emphasized. Necessary measures to be undertaken by authorities, employers, trade unions are described. We offer to study common practices of those European countries, where vocational training is well-organized, and the youth unemployment rate is the lowest in Europe.

Keywords: *labour market of the youth, employment, youth unemployment, socially vulnerable groups.*

Постановка проблеми. Молодь формує особливий спектр ринку праці, який відрізняється від інших його складових. З одного боку, молодий вік сприяє високій мобільності, готовності до змін та активному пошуку роботи, а з іншого – юнацтву не вистачає професійного досвіду, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці. Безробіття молодих людей є гострою соціально-економічною проблемою сучасної України, яка поглиблюється через недосконалість законодавчої бази, відсутність чіткої державної стратегії зайнятості молоді, невідповідність освітніх послуг реальним потребам економіки, слабкі механізми стимулювання роботодавців до працевлаштування молоді.

Ринок праці молоді, як підсистема національного ринку праці, вивчений недостатньо, однак заслуговує на самостійне існування, оскільки охоплює значні специфічні верстви працездатного населення та має суттєвий вплив на розвиток регіонів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблем безробіття та зайнятості молоді займалися вчені: Д.Л. Богиня, О.А. Грішнова, Е.М. Лібанова, М.С. Мутяк, В.В. Онікієнко, С.І. Пирожков, В.О. Покрищук, Г.О. Радіонова та ін. Проте, враховуючи загострення конкуренції на заміщення вакантних посад та зменшення кількості вільних робочих місць внаслідок економічної кризи, питання працевлаштування молоді залишається актуальним.

Метою статті є аналіз основних тенденцій участі молоді у відносинах на ринку праці та визначення напрямів забезпечення зайнятості молодого населення з урахуванням специфіки регіонів.

Виклад основного матеріалу. У щорічній доповіді Міжнародної організації праці "Глобальні тенденції зайнятості – 2014" відзначається, що молодь перебуває серед тих, кого криза робочих місць уразила найбільше. У світі 74,5 млн. людей віком від 15 до 24 років безробітні, а уповільнення темпів економічного зростання, ймовірно, змусить ще півмільйона здобути цей статус у 2014 р. Глобальний рівень безробіття серед молоді досяг 13,1 відсотків, що майже в три рази вище, ніж рівень безробіття дорослих осіб [2]. Найвищий показник зареєстрований на Близькому Сході, де без роботи перебувало 28,1% осіб з числа економічно активної молоді.

У країнах Європейського Союзу рівень молодіжного безробіття в 2012 р. склав 17,9 %. Схоже, що до 2015 р. він перевищить показник у 17 % і, за прогнозами, набуде тенденції до зниження не раніше 2016 р.

Фінансово-економічна криза різко звузила перспективи ринку праці для молодих людей. Багато хто з них змушений перебувати у стані тривалого безробіття з самого початку виходу на ринок праці. Така ситуація ніколи не спостерігалась під час попередніх циклічних спадів.

У 2012 р. у розвинених країнах близько 35 % усіх безробітних молодих людей були без роботи більше шести місяців (у 2007 р. – 28,5 %). Як наслідок, молодь все частіше залишає ринок праці. Серед європейських країн, де ця проблема особливо гостра, близько 12,7 % молодих людей не працювали та не навчалися. Зростання кількості таких осіб призводить до втрати професійних та соціальних навичок на ранній стадії кар'єри, порушення довгострокових професійних перспектив.

В Україні, як і в інших країнах світу, найбільше від безробіття потерпають молоді люди віком від 15 до 24 років. Рівень безробіття серед них у 2013 р. був найвищий серед усіх вікових груп – 17,4%. Якщо рівень зайнятості серед осіб віком 25-29 років у 2013 р. був вищий, ніж в середньому по Україні, та становив 73,8 %, то серед осіб віком 15-24 роки цей показник склав лише 32,5 % [7].

Серед причин виникнення молодіжного безробіття можна виділити:

- небажання роботодавців брати на роботу недосвідчену та некваліфіковану молодь;
- відсутність дієвих стимулів для роботодавців у працевлаштуванні молоді;
- розрив між програмами навчання у вищих та професійно-технічних

навчальних закладах і вимогами підприємців до кваліфікації випускників;

- низькі офіційні зарплати молодих працівників, які пропонуються на робочих вакансіях, та, відповідно, небажання молоді їх заповнювати;
- високий рівень корупції при влаштуванні на "престижні" вакансії, особливо в державних установах.

Національний ринок праці молоді знаходиться під впливом загального стану економіки, де кількість робочих місць зменшується, значного податкового навантаження на бізнес з боку держави, що не сприяє створенню нових робочих місць, зростанню оплати праці найманих працівників та призводить до неформальних трудових відносин.

Проблеми молодіжного безробіття обумовлені також особливостями соціального стану і трудової поведінки: низькою адаптованістю та вразливістю молодих людей до навколишнього економічного й соціального середовища; підвищеними вимогами до престижу, заробітку, змісту, характеру та умов праці; високою професійною і територіальною мобільністю, що зумовлено неусталеністю економічних і соціальних зв'язків.

При цьому якість робочих місць, яка пропонується роботодавцями для працевлаштування молоді, залишається низькою. Якщо вважати якісним робочим місцем таке, де оплата праці пропонується не нижче трьох мінімальних заробітних плат (станом на 01.12.2013 – 3654 грн.), то за підсумками грудня 2013 р. (місяця, коли середній розмір заробітної плати традиційно найвищий) лише Донецька та Київська області, а також міста Київ і Севастополь за середнім показником розміру заробітної плати штатних працівників можуть відповідати зазначеному критерію [7].

За даними Державної служби зайнятості, в 2013 р. у кожній четвертій вакансії заявлялись мінімальні умови оплати праці. У Чернівецькій області частка таких вакансій дорівнювала 50,7%, Тернопільській – 42,5%, Чернігівській – 40,9%, Житомирській – 40,7% [7]. Питома вага витрат на робочу силу в собівартості виробництва в Україні становить лише 9%, тоді як у державах Європейського Союзу вона досягає 45% [4].

Ряд проблем функціонування ринку праці молоді пов'язаний з наявністю на ньому таких категорій молодих людей:

- 1) Звільнені в запас із строкової військової або альтернативної служби.

Здебільшого не мають досвіду роботи за спеціальністю та значною мірою втратили набуті знання. Ця категорія потребує додаткового навчання для відновлення знань та набуття практичних навичок виконання певної роботи.

2) Молодь віком до 19 років, що не має професійної, а іноді і повної середньої освіти, наявність якої від них вимагається при працевлаштуванні.

3) Особи, які у свій час не скористалися правом зайняти перше робоче місце та мають перерву при переході від навчання до трудової діяльності. Найуразливіші на ринку праці, адже поступово втрачають кваліфікацію, зневіряються у перспективах отримати роботу за набутою професією (спеціальністю) та працевлаштовуються в інших сферах [1].

Закон України "Про зайнятість населення" визначає, що додаткових державних гарантій сприяння працевлаштуванню потребують:

– молоді люди, які закінчили або припинили навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилися зі строкової військової або альтернативної служби, і їх вперше приймають на роботу;

– особи, яким виповнилося 15 років, і які за згодою одного із батьків чи особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, бути прийняті на роботу [3].

Для працевлаштування цих категорій молоді підприємствам, установам та організаціям з чисельністю понад 20 осіб встановлюється квота у розмірі 5 % середньооблікової чисельності працівників за попередній календарний рік. Але це не може бути ефективним засобом державної підтримки зайнятості молоді, оскільки квота робочих місць враховує чисельність тих, хто вже працює на підприємстві і хто потребує додаткових гарантій зайнятості. Гарантований ринок праці молоді занадто звужений і діє в межах порівняно невеликої кількості виділених робочих місць.

Необхідно напрацювати механізми вдосконалення державної політики працевлаштування молоді. Перш за все – створити економічні умови, які б стимулювали роботодавців брати на роботу недосвідчених працівників. Це можуть бути податкові пільги для підприємств, які забезпечують першим робочим місцем молодих спеціалістів, дають роботу студентській та учнівській молоді у вільний від навчання час.

Необхідно надати системну підтримку молодіжному підприємництву та

здійснити його інституційне забезпечення. Резерви для створення нових робочих місць на великих підприємствах мінімальні. Отже, треба урізноманітнити економіку. За словами голови Ради Федерації роботодавців України Дмитра Фірташа, в Європі за останні десять років 85 % робочих місць створили малі підприємства. При цьому, якщо на великому промисловому об'єкті одне робоче місце може коштувати до 50 тис. доларів США, то в малому бізнесі – близько 1 тис. доларів США [7].

З метою заохочення роботодавців до працевлаштування безробітних з числа соціально вразливих категорій громадян, у т.ч. молоді, Державною службою зайнятості з 2001 р. надавалась дотація у розмірі витрат на заробітну плату працівника та нарахувань на неї. З 2012 р. дію цього засобу сприяння зайнятості населення скасовано.

У новій редакції Закону України "Про зайнятість населення" передбачені три види компенсацій для роботодавців, а саме:

1. Компенсація 50 % суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (єдиного внеску) у разі створення та укомплектування нового робочого місця з виплатою працівнику заробітної плати в розмірі не менше трьох мінімальних зарплат.

2. Відшкодування єдиного внеску роботодавцям, які приймають на нові робочі місця безробітних із числа соціально вразливих категорій громадян.

3. Компенсація єдиного внеску суб'єктам малого підприємництва, які створюють нові робочі місця у пріоритетних галузях економіки [3].

Суттєвою відмінністю від програми надання дотацій є те, що для отримання компенсації роботодавцю необхідно створити нове робоче місце, а не використовувати вакансію.

У першому випадку це має бути нове робоче місце із заробітною платою працівника в розмірі не менше трьох мінімальних заробітних плат (станом на 01.12.2013р. 3654,00 грн.). Середній розмір заробітної плати в Україні у грудні 2013 р. становив 3619 грн. [6], тобто значна кількість роботодавців не зможе скористатися цією послугою. Крім того, запропонований розмір компенсації непривабливий для легалізації фонду оплати праці найманих працівників.

У другому випадку для отримання компенсації в повному розмірі єдиного внеску роботодавець має працевлаштувати на нове робоче місце особу з числа соціально вразливих категорій громадян, у т.ч. - молоді. Такі люди складніше

адаптуються до умов виробництва, потребують додаткових часу та видатків на навчання, часто перебувають на лікарняних тощо. Якщо раніше за працевлаштування таких осіб відшкодовувались витрати на їх заробітну плату та внески на державне соціальне страхування і при зарплаті працівника у 2,5 тис. грн. роботодавець за рік отримував дотацію в сумі 30 тис. грн., то тепер лише витрати на єдиний внесок складають приблизно 950 грн. щомісячно, тобто 11,4 тис. грн. на рік. Це майже втричі погіршує умови стимулювання роботодавців створювати робочі місця, у т.ч. – для молоді.

Третій вид компенсації розміру єдиного внеску передбачений для суб'єктів малого підприємництва: фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб. Але він існує лише для тих, хто створює нові робочі місця в пріоритетних галузях економічної діяльності.

Праця молоді має розглядатися в розрізі регіонів та підсистем ринку праці. Існують певні особливості зайнятості населення, пов'язані з географічним розташуванням, кліматичними умовами та пріоритетами соціально-економічного розвитку як регіонів, так і окремих адміністративно-територіальних одиниць. Окремі напрацювання в цьому напрямку є.

Регіональні особливості молодіжного ринку праці можуть різнитися за системою показників, що вказує на складність оцінки ефективності проведених заходів, спрямованих на працевлаштування молоді, за єдиними показниками. На наш погляд, основним виміром проведеної роботи мають стати зростання рівня зайнятості молоді та збільшення кількості нових робочих місць з гідними умовами та рівнем оплати праці.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Безробіття серед молоді досягло найвищого рівня за весь час збору даних, і в 2014 р. воно продовжує зростати. Наслідки політичної та фінансово-економічної кризи можуть посилити дефіцит гідної праці для молоді та спричинити збільшення її частки серед "працюючих незабезпечених".

Юнакам і дівчатам після закінчення навчання, як правило, дуже важко влаштуватися на роботу, оскільки роботодавці надають перевагу досвідченому персоналу, який зможе одразу ефективно працювати. Цей стереотип негативно впливає на тривалість молодіжного безробіття та спричиняє пасивність молоді на ринку праці. Молодіжне безробіття, у свою чергу, становить загрозу не тільки економіці, а й у перспективі погіршить соціальну та криміногенну ситуацію в суспільстві [5].

Проведення Україною курсу реформ буде ефективним та успішним лише за активної участі молоді у цьому процесі. Міжнародна організація праці визначає три необхідні напрями сприяння зайнятості молоді з боку урядів, роботодавців та профспілок:

- розширення можливостей для працевлаштування молоді за рахунок зміцнення зв'язку між освітніми закладами та ринком праці, включаючи професійну орієнтацію, вдосконалення доступу до інформації про кар'єрні можливості, підтримку під час пошуку роботи та забезпечення гарантій зайнятості;

- заохочення молоді до підприємництва;

- сприяння захисту трудових прав молодих людей, гарантуючи їм рівні права у сфері праці, закріплення їх у колективних договорах та забезпечення належного соціального захисту [2].

Професійне навчання – також важливий інструмент посилення впливу та підвищення рівня зайнятості серед молоді, зменшення невідповідності кваліфікації, а також сприяння ефективному переходу від освіти до зайнятості. Тут необхідно звернутися за досвідом до Німеччини, Австрії та Швейцарії, де навчання за робітничими професіями добре організовано, а рівень безробіття серед молоді найнижчий в Європі [2].

Для пом'якшення дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили, запобігання довготривалому безробіттю серед молоді, на думку авторів, доцільно вдосконалити методiku формування системи прогнозування перспективи розвитку економіки і попиту на робочу силу за конкретними професіями з урахуванням регіональної специфіки, наблизити ринок освітніх послуг до реальних потреб економіки, створити привабливі умови стимулювання роботодавців до працевлаштування молодих людей.

Молодь – це потужний людський ресурс. А підтримка молодих людей, їхнє залучення до активної участі в житті суспільства – стратегічні інвестиції в розвиток держави.

Література

1. Василюшина С.О. Особливості державного регулювання на ринку праці молоді // Економіка та держава. – 2009. – №3. С. 91-94.

2. Глобальні тенденції зайнятості 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndl-sd.ipk-dszu.kiev.ua/>.
3. Закон України "Про зайнятість населення" №5067-VI від 05.07.2012.
4. ІвасюкА. Проблеми молодіжного безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/80-769-1>.
5. Проблеми молодіжного безробіття та шляхи його подолання. – К. : ГО "Молодіжна Альтернатива". – 2011.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>.